

Verklaringsmodel van pesten, geweld of ongewenste omgangsvormen op school

Aan ongewenste omgangsvormen in het onderwijs liggen drie algemene oorzaken ten grondslag: evenwichtsverstoring, het zondebok-fenomeen en andere bronnen van agressie dan frustratie.

De eerste oorzaak is een crisis, ook wel verstoord evenwicht genoemd. Deze evenwichtsverstoring is te wijten aan factoren binnen of buiten een groep. Evenwichtsverstoringen binnen de groep zijn: slechte relaties binnen de groep, strijd om de macht of jaloezie. Evenwichtsverstoringen buiten de groep zijn: autoritair gedrag, machtsmisbruik of onmacht om met macht om te gaan van docenten.

Verstoring van het evenwicht kan leiden tot frustratie. Als aan de bron van frustratie niets kan worden gedaan of als de leerlingen hun frustratie niet kunnen omzetten in creatief verzet, kan de frustratie tot agressie leiden. Met de aldus opgewekte agressie kan de leerling op positieve of negatieve manier omgaan.

Op positieve wijze door middel van - onder andere - sport-motorische activiteiten. Op negatieve wijze, op vijf manieren. In het geval van het slachtoffer, middels geweld tegen zichzelf, ook wel internaliserende gedragsproblemen genoemd. De niet-slachtoffers, door middel van geweld tegen 'de ander' binnen de groep (pesten); door direct of indirect geweld tegen de school of door middel van geweld tegen de maatschappij, ook wel externaliserende gedragsproblemen genoemd.

De tweede oorzaak is het zondebokfenomeen, de meest vijandige manier van omgang van mensen met elkaar (figuur 1). Mensen gaan op twee manieren met elkaar om: op een vriendschappelijke of op een vijandige manier. De 'omslag' van vriendschappelijk naar vijandig ligt bij sympathie/antipathie. Als niemand iets doet tegen antipathie, leidt dat 'vanzelf' tot vooroordelen. Neemt niemand duidelijk stelling tegen vooroordelen, dan resulteert het in discriminatie. En als niemand iets doet aan discriminatie, leidt dit noodzakelijkerwijs tot het zondebokfenomeen: het verschijnsel dat mens en dier slachtoffers (nodig) hebben.

Figuur 1: Manieren van omgang van mensen met elkaar, volgens Allport

op vriend- schappelijke manier	samenwerking respect tolerantie sympathie/ antipathie
--------------------------------------	---

vooroordeel

discriminatie

op vijandige
manier

het zondebokfenomeen

Het zondebokfenomeen nu is in de eerste plaats een *groepsverschijnsel*, aangetoond bij dier en mens. Bij dieren: bij apen, ratten, kippen en katten. Bij mensen: in gezinnen, onderwijs, leger, bedrijven, inrichtingen en in tehuizen voor senioren. Het is in de tweede plaats een *maatschappelijk verschijnsel*. Voorbeelden hiervan zijn: kindermishandeling, seksueel misbruik, seksuele intimidatie en vrouwenmishandeling. En tot slot is het een *verschijnsel van alle tijden*. Voorbeelden hiervan zijn: de heksen-, joden- en homovervolgning.

In het onderwijs is grosso modo sprake van zes mogelijke relaties waartussen het zondebokfenomeen, machtsmisbruik, geweld, pesten, ongewenste omgangsvormen kunnen plaatsvinden, namelijk tussen:

- leerlingen onderling
- leerlingen en leerkrachten
- leerkrachten en leerlingen
- personeel onderling
- school en ouders en
- ouders en school.

Om achter (de) vijandige manieren van omgang binnen scholen te komen is een enquête ontwikkeld, die alle mogelijke ongewenste omgangsvormen oplevert en een keur aan oplossingen biedt.

Ten derde: er zijn ook andere bronnen van agressie dan alleen frustratie. Zij kunnen het geweld tegen 'de ander' versterken: Het zijn: opvoeding/normen en waarden van ouders, opdracht van een autoriteit, groepsdruk, biologische factoren, mediageweld, voedsel en karaktereigenschappen van de pester. In het laatste geval hebben we te maken met een psychische zieke leerling: hij of zij geniet van het spel om leeftijdgenoten lichamelijk of geestelijk pijn te doen.

In het model wordt onderscheid gemaakt tussen een curatieve en een preventieve aanpak van geweld. Om slechts één reden wordt gekozen voor de curatieve aanpak. Ze luidt als volgt: het zondebokfenomeen is niet alleen een perfect aangrijpingspunt om een school veilig(er) te maken, maar ook een noodzakelijk aangrijpingspunt. Pas wanneer dit structureel aangepakt en zoveel als mogelijk opgelost is, zijn preventieve sociale vaardigheidstrainingen zinvol. Zo niet, dan is het dweilen met de kraan open, water naar de zee dragen of welke uitdrukking hiervoor gebruikt wordt.